

JERZY STARNAWSKI

ŁACIŃSKI PRZEKŁAD *GARSTKI PIASKU* Z 1932 ROKU

Znaleziska w zakresie puścizny Norwida nie są rzadkością. Piszący te słowa drobnym znaleziskiem, podanym tu, nie powiększa zasobu tekstów, wydobywa jedynie z zupełnego zapomnienia drobną, ale interesującą kartę z dziejów sławy poety. Nie mamy w historii literatury polskiej zbyt wielu przekładów utworów poetyckich na język łaciński. Pozycje tak klasyczne jak łaciński przekład *Trenów* Kochanowskiego dokonany przez Książnicę i początek *Sofijówki* w łacińskim tłumaczeniu Mickiewicza to nie jest wiele wobec literatury... portugalskiej: trzy zupełne przekłady łacińskie otrzymała *Luzjada* Camoënsa. Do rzadkich prób dokonanych w tym zakresie na naszym terenie przybywa łacińska parafraza Norwidowej *Garstki piasku*.

Pozycja nie jest wydobywana z rękopisu. Jednakże ogłoszona była tylko w sprawozdaniu gimnazjalnym, a te – wydawane bardziej regularnie w czasach galicyjskich, ale w niepodległej Polsce już sporadycznie – ukazywały się nieraz w trzydziestu, czterdziestu egzemplarzach i w skali ogólnopolskiej przechodziły bez echa. W Sprawozdaniu Dyrekcji Państwowej Uczelni Żeńskiej im. Dąbrówki w Poznaniu za czas od 1931-1932 r. (Poznań 1932) ogłosił Jan Stahr, nauczyciel szkoły, łacińską wersję *Garstki piasku*, którą nazwał „przepięknym utworem”. Łacinnika zainteresowało to, że dziełko przedstawia „dwie cywilizacje: pogańską i chrześcijańską”; zauważał, że „rzymska surowość kojarzy się z biblijnym nastrojem”.

Stahr korzystał oczywiście z edycji *Miriama* (*Pisma zebrane*. T. E. Warszawa–Kraków 1911 s. 1-13). Miriam wydał utwór wśród pism prozaicznych. W naszej dobie inaczej postąpił Juliusz Wiktor Gomulicki, dając *Garstce piasku* miejsce wśród poematów (*Pisma wszystkie*. T. 3. Warszawa 1971 s. 241-251); powołał się na to, że prozę tego utworu możemy potraktować tak, jak traktujemy zawsze prozę *Anhellego*, konsekwentnie wydawanego wśród poematów Słowackiego i rozpatrywanego jako poemat w monografiach o poecie.

Przekład, na ogół udany, wymaga kilku drobnych uwag. Jako błędy drukarskie trzeba uznać w cz. I w ust. V *aute* zamiast *ante*; w ust. X *consul* zamiast poprawnego *exsul*, jak w cz. II w ust. IX. W cz. II w ust. I pomyłkowo połączone zostały słowa „do” i „re”, powstał wyraz nie istniejący w języku łacińskim. W dodatku zabrakło cudzysłowu po „do”, co tym bardziej zagmatwało tekst łaciński. W tłumaczeniu znikła cyfra XIV w cz. II. Nie zostało przełożone objaśnienie do cz. I ust. VIII, dane przez poetę.

W dedykacji zwrot „za nią i dla niej” (mowa o Ojczyźnie) przełożył Stahr „patriae vixit”; w cz. I w ust. II zwrot „człowieka dla człowieka” przełożył tłumacz „hominis hominis causa”; powstało drobne potknięcie stylistyczne. W cz. I w ust. IV „Rzeczy znikome” zostały przełożone słowami „rerum vanitatem”, co od biedy można uznać. Piękne Norwidowe „rękopisma” nie otrzymały łacińskiej wersji „manuscripta”, lecz „volumina” (cz. I ust. XV): Słowo „cierpiał” (cz. II ust. X) otrzymało tłumaczenie peryfrastyczne „aerumnas tolerabat”. Gdy zaś (w cz. I ust. IX) poeta do piasku zastosował zaimek „ten”, a tłumacz podał w rodzaju żeńskim „haec”, uznać trzeba, że wszystko jest w porządku, bo *arena* jest po łacinie rodzaju żeńskiego.

MEMORIAE

CONSTANTINI POMIAN LINOWSKI

tribuni militum,

qui anno 1807 in patria natus est, ab anno 1830 patriae
vixit, anno 1858 Lutetiae Parisiorum mortuus est.

Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis.
S. Lucae, VI, 21.

I

Tristis, ita tamen, ut tristitiae meae causam non in me positam esse sentirem, coemeterium atris cupressibus obsitum extra urbem ingentem petivi.

II.

Et mecum dixi: „En ad recentissimi sepulcri oram ibo, sed tamen non quaeram, quis hic quieturus sit, ne tristitia mea ad eorum quem quam pertineat, quos consolantur deplorantque, sed ut tristitia sit hominis hominis causa concepta”.

III.

Haec mecum volvens ad oram altae fossae astiti, ex qua canus fossor arenam alteri subiciebat, qui superiore loco, sicut ego, stabat.

Per atros aliquot cupressorum ramos sol occidens perlucebat turreaque longinquaе urbis in imo caelo apparebant.

IV.

Tum, rerum vanitatem reputans, nihil ex illis mortis operariis quaerere volui, sed capite demisso preces concepi et harenae manipulo sumpto mecum dixi:

„En primas tristes literas, quae mihi ad proximum scribendae erunt, hac arena conspergam...”

V.

Et cum limen meae domus tetigi, ferme una ante mediam noctem hora erat: tum harenam illam in vitream caveam clepsydrae ieci, quae iuxta ardens candelabrum stabat, quieturusque consedi.

VI.

Ecce, cum celsydra fugam de currentium horarum arenae lapsu metiri coepisset, quasi verborum murmur exaudivi quod mihi Latine sonare videbatur:

„Sit – tibi – terra – levis”.

VII.

Et loquebatur arena illa strepitu suo:

„Ecce mille et octingenti et viginti anni delapsi sunt, cum hic exsulis cineribus sepulcrum fodiebatur, qui in patria sua legioni praefuerat – – –”

VIII.

„Et numini eius restiterat, qui ira incensus dixit: Utinam populus Romanus unam cervicem haberet, quam gladii acie demerem!

IX.

Itaque annis computatis de Gaio Caligula agi intellexi auscultabamque, quid arena loqueretur: haec autem continuo pulveris lapsu murmurabat:

X.

Romanus ille consul primis annis suae in Gallia solitudinis Lutetiam in urbem, quae nonc Parisia appellatur, ventitabat et in portu stans rimari solebat, si qua triquetrum velum Latinum a Mari Interno veniens conspiceret.

XI.

„Proximis deinde annis domum sibi aedificavit, senatoriae domui similem et ad vestibulum capite sevili modo raso sedens Phaedonem lectitabat aut munera mendicis distribuens dextram meridiem versus porrigebat sicut is, qui, dum imperat, recordatur servum se esse vel is, qui dubitat, utrum iustius sit: execrari an benedicere – – –”

XII.

Et fiebat, ut manu magnam Romam versus in vacuo spatio porrecta sicut statua in domus introitu defixus conspiceretur – et vagus viator aut pauper Druida de manu eius defluentia munera susciperet.

XIII.

„Sed proximis annis, cum historia tabulas sua, marmoreas pravitati concessisset, obmutuit ille Romanus exclamavit: „o vos depravatos” – deinde veneno hausto poculum confractum, ianuam apertam, domum squaloris plenam reliquit”.

XIV.

„Ecce ante hos mille et octingentos et viginti annos” – loquebatur arena „hic sepulti sunt illius exsulis cineres et more Romano, ne quod monumentum superstites contristaret, quodcumque vivus possidebat, sepulcro mortui additum est”:

XV.

„...et fractum poculum, de quo venenum hauserat, et anulus equester et volumina, quae olim legebat, ne cui recordatio exsulis frontem contristaret – – – Et mulierum ploratus et detestationibus similes querellae eiulatusque usque ad finem silicernii continuabantur.

XVI.

„Sed neque elogium insculptum est, quo memoria defuncti posteris mandaretur, neque signum gentis sepulcro additum est, ne quid umquam consuli. Romano haec loca pervestiganti offensionem aut nobili genti ignominiae esset...”

Et cum haec prolocuta esset arena, murmur superior clepsydrae cavea vacuefacta obmutuit, ego autem illa prima verba latine pronuntiata exaudire mihi videbat:

„Sit – tibi – terra – levis – – –”

I.

Qui ergo cum arenae eius manipulo faciam? – cogitavi. Cur de terra eam suscepi? Nonne in hac terra non incedere praestat, ne in vestigiis nostris aerumnae crescant? Num umidas litteras hae miserabili vanitate conspergere licet? Aut manipulum hunc disiciam, ut aviculas canoras escam quaerentes fallat, cum dicat: „panem vobis dore ipsa, autem Providentiae illudat!”

II.

Ecce fortasse potius in ecclesiae limine terram am dissipabo, ut sanctarum virginum calceis, quae nonnumquam columbis castiores sunt, ventiletur – sed ecclesiae custos statim me docebit indecentem me fecisse rem.

Vere, tristis est hic terrarum, orbis usque ad mortem!

III.

Et tantas res mecum reputans, clepsydram hora post noctem mediam prima converti, quae cum labentem horarum cursum arenae casu metiri coepisset, rurus quasi screpitum, quasi lenem notae linguae susurrum audivi, quae ita mihi loqui videbatur:

„pax vobiscum – pax, pax vobiscum maneat”.

IV.

Et susurro suo arena loquebatur:

„Noli mirari ... Salvator mundi digito suo in arena scribebat, tibi autem molestum est, quod res occultas narrare possum... Nonne ex litteris verba ante mille annos conscripta elicis, pro quibus milia sanguinem fundebant?...”

V.

„Natusne es hodie, qui nondum scias, qua re homo a bestia differat, memineris autem, qua re angelis similis fueris et subrideas matri infans – et pulcheris in inscientia tua, sed solus derelinqui nullo modo passis?”

VI.

„Scito traditione tantum hominis maiestatem a bestiis agrestibus distingui eumque, qui a rerum praeteritarum conscientia desciverit, in remota insula efferari et sensim paulatimque in bestiam commutari.”

VII.

„Et qui neque dolorem luctumque participaverunt neque umquam testamenta praeteritorum, qui vixerant, susceperunt, ipsi se in nova saecula, a victrici veritate remota condemnant.”

VIII.

„Ita fit, ut denuo prophetae et denuo apostoli ad eos mittendi gladiisque eorum obiciendi sint, ut in veterem semitam reducantur...”

IX.

„En noli iustam tristitiam vitare, noli cogitare iustum dolorem te laedere posse. En scito me de recenti sepulcro a te susceptum esse, ubi christianus requiesceret exsul.”

X.

„Idem multos annos pro patria aerumnas tolerabat et ut civis, quia necessario otiosus erat, et ut eques, quia lorica eius in vestem poenitentialem commutata est, et ut herus, quia a possessione sua avulsus est – et ut pater et ut frater et ut omnis generis homo socialis.”

XI.

„Itaque vexillo illi invisibili, quod rerum gestarum conscientia est, fidem inconcussam praestitit, et dati sunt ei frater pro fratre pro sorore soror, cum longis tacititisque doloribus pulchresceret vultusque eius in apostolicae serenitatis speciem transfiguraretur.”

XII.

„Ergo ancipitem memoriam non reliquit, quae alios fallere posset, quia miles erat, nequae mortuus est manibus, quas rixa seiungere posset, non coniunctis, quia pacis amans erat.”

XIII.

„Noli igitur in mortuis eum quaerere, immo eis, qui vivunt, verum dic, et sepulcrum eius sicut columna terminalis illius invisibilis urbis erit, quam honesti homines diligentissime colunt”.

Haec verba locuta arena iterum metam horae suae tetigit, ego autem etiam susurrum exaudivi:

„Pax – vobiscum – pax – pax vobiscum maneat... Amen”.